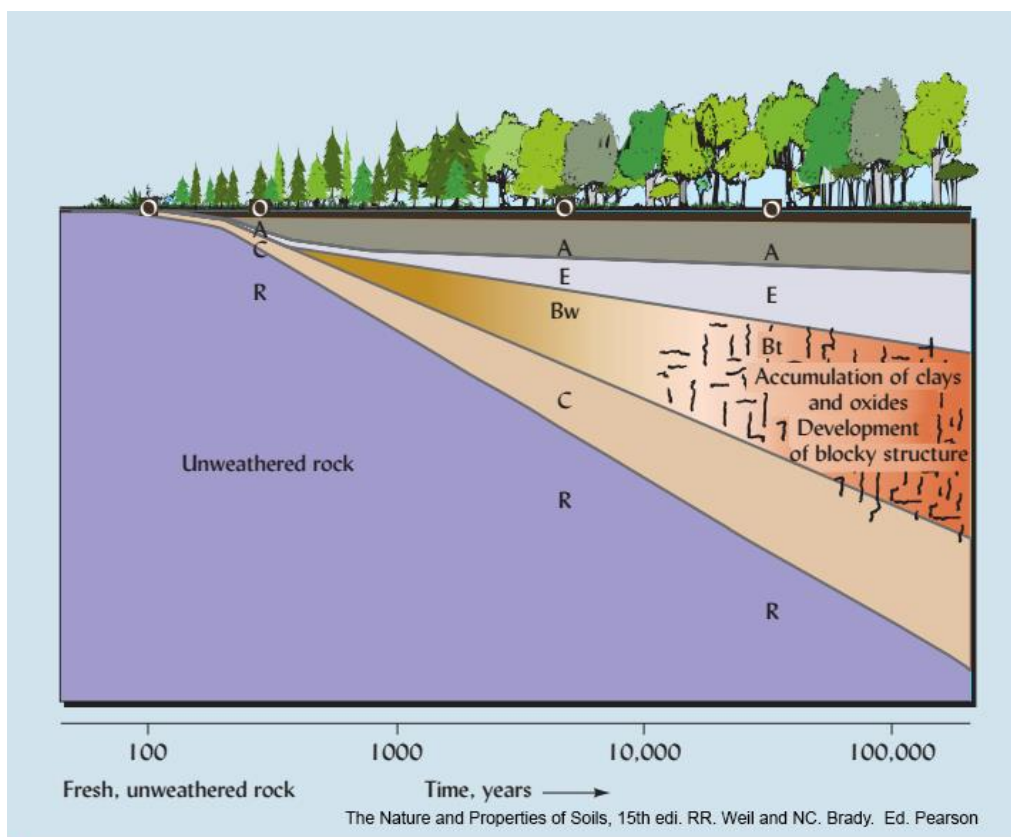

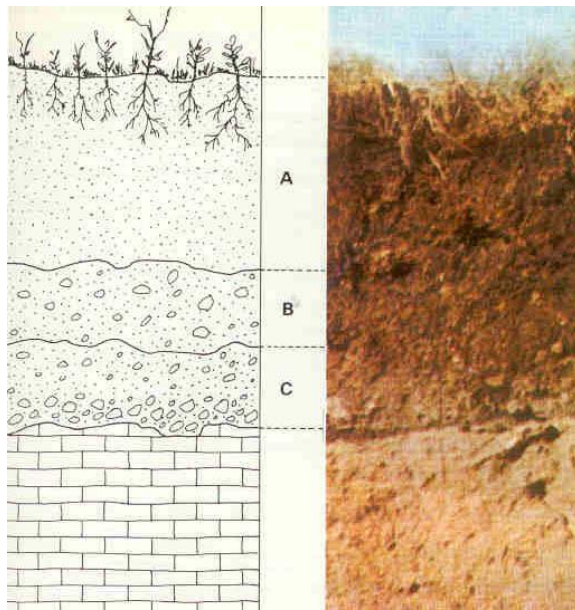
Taller de boles Nendo-Dango

Erosió després del foc

Profunds xaragalls provocats per la pluja caiguda després d'un incendi. Malgrat les aparences, la cara més trista dels incendis forestals no és la pèrdua del bosc, sinó la pèrdua de sòl, l'autèntic capital que dóna com a interès la vegetació. En general, la regeneració del sòl perdut és un procés que triga **milers d'anys**.

A representa el sòl;

B representa la laterita, un regolit;

C representa saprolita, un regolit menys meteoritat;

la capa inferior representa la roca mare.

Una zona cremada comença a rebrotar amb les espècies més adaptades als incendis forestals, romaní , gatosa, estepes, cirerer d'arboç, alzines, roures, garrics, etc. Això es autosuccessió ja que aquestes espècies mantenen viva la seva part subterrània.

Acostumen a desaparèixer després del foc el pi pinyer i la savina. El pi pinyer, tot i que fa pinyes que, com en totes les nostres espècies de pi, maduren a la tardor, pot tenir pinyons encara viables a l'estiu, però sempre moltíssims menys que el pi blanc. Quan el foc crema els pins blancs es produeix una obertura massiva de pinyes i una autèntica pluja de pinyons que poden començar a germinar amb les pluges de la tardor. La eficiència del pi blanc es tan gran, que al cap d'uns quatre anys, les densitats de plançons d'aquesta espècie son enormes, colonitzant i competint per el terreny sense deixar espai a altres espècies com el pi pinyer.

Es recomana reforestar amb, Alzina (*Quercus ilex*), Roure martinenc (*Quercus humilis*) i pi pinyer (*Pinus pinea*).

El pi pinyer fa uns troncs més rectes, la seva fusta és de qualitat superior i, des del punt de vista estètic, també és molt valorat per la seva capçada regular més densa i d'un verd més intens que la del pi blanc. A tot això encara s'hi pot afegir un parell de fets no tan coneguts: el pi pinyer suporta millor les baixes temperatures (la fredorada del gener de 1985 va matar molts pins blancs bagencs, però cap pi pinyer) i les erugues de la processonària l'ataquen molt menys que a la resta de pins. És una espècie (heliòfila), resisteix molt bé la sequera estival i suporta gelades no gaire extremes.

L'heliòfilia, del grec Helio (sol) i filo (amic), es refereix a les plantes que necessiten molta quantitat de llum, o sia, el sol directe i una forta exposició a la llum del sol i en canvi no suporten les condicions d'ombra (les de les plantes anomenades esciòfiles).

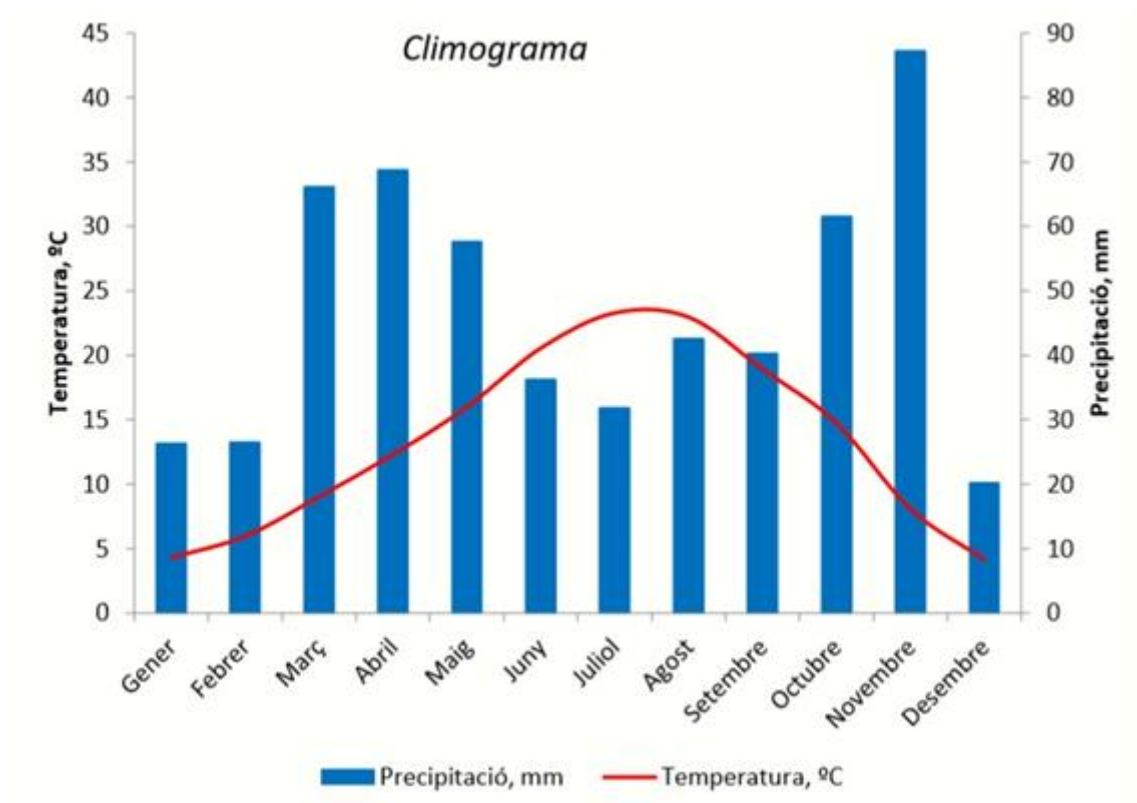
A tenir en compte també les importants pèrdues de sòl que en àrees amb fort pendent poden conduir a la desertització (successió de degradació). En aquestes zones pot ser millor que plantar un plançó, el més adequat seria fer servir una tècnica de reforestació amb boles d'argila i llavors. Aquesta tècnica es coneix com nendo dango, que ja es feia servir en la antiguitat en alguns països i que en 1998 va ser patentada per el microbiòleg i agricultor Fukuoka i la va posar "de moda".

Per a aquesta activitat que es proposa, s'han de tenir en compte les llavors escollides i triar espècies pròpies del lloc, mai d'invasores. Per això, es pot recol·lectar llavors de plantes com el romaní, la farigola o les gramínies, que creixen ràpidament, i també algun arbust. Si s'utilitzen anglans (els fruits de l'alzina i del roure) han de ser de l'any, és a dir, acabades de caure, perquè de seguida s'assequen i no germinen.

Per fer l'activitat es proposa fer tallers per l'elaboració de les boles nendo dango, i incloure en aquesta, tant l'escola bressol preescolar municipal, com els alumnes de l'escola primària, i fer-ne difusió al poble, aprofitant aquests tallers per fer alguna xarrada medi ambiental i de coneixement del bosc i espècies vegetals i animals de l'entorn.

La proposta d'utilització per a la repoblació amb el sistema nendo dango té una major efectivitat en períodes de pluja, ja que òbviament facilitarà la germinació.

Els climogrames (gràfics on es veuen les temperatures i les precipitacions anuals) mostren que març, abril, i maig son els mesos amb més pluges, que pot afavorir aquesta pràctica. Un altre període propici és la tardor, però cal tenir en compte l'escassetat de pluges dels darrers anys en aquesta època.

Il·lustració 1 Climograma Sant Salvador de Guardiola

Activitat: boles ‘nendo dango’

Bolas Nendo Dango

Es podria dir que és el pare de tots els trucs com a mètode per aconseguir sembrar gran quantitat de llavors d'una vegada i d'una manera ràpida i molt eficaç. Nendo Dango significa boles d'argila en japonès, l'idioma de l'inventor d'aquesta tècnica, Masanobu Fukuoka, defensor de l'agricultura natural, que fa 70 anys va idear aquest mètode de plantació, també anomenat pildorització.

Procés Nendo Dango

El truc està en fer boles petites d'argila amb llavors de diferents espècies d'arbres o arbustos. Les boles s'escampen per la superfície, terra o terreny de manera que, la capa d'argila, un cop seca, evita que les llavors es converteixin en aliment

d'ocells, rosegadors i altres animals. És la pluja l'encarregada d'alliberar aquestes llavors i d'ajudar-les a germinar.

La barreja es realitza amb argila; si pot ser originària de la zona on anem a sembrar, millor; aigua, fertilitzant i algun repel·lent natural. A aquesta barreja s'afegeixen les llavors de plantes, arbustos o arbres, que creixeran millor si són espècies autòctones. S'ha d'aconseguir una massa tova, que es pugui modelar fins a fer una petita bola.

Si no pots aconseguir argila de la zona, pots comprar-la en establiments de jardineria. Compra l'argila vermella pura en pols, i barreja-la amb substrat o terra de la zona, sempre afegint el doble d'argila que de terra.

Materials:

— Argila en pols o terra d'argila. També val la terra vermella d'alguns camps de cultiu, ja que són pràcticament argila pura.

— Substrat universal o compost.

— Llavors (trieu sempre espècies autòctones, creixeran millor, amb menys manteniment, i contribuïrem a millorar l'estructura de la muntanya mediterrània).

— Altres additius extraordinaris que s'hi poden afegir: sals minerals (absorbents d'humitat i adobs), herbes repel·lents de la possible fauna depredadora (baladre, farigola, espígol, etc.) i llana, cotó o fibra de coco per compactar.

— Cubeta o palangana.

— Aigua mineral o, millor, sense clor.

— Safata (de fer gel, d'aliments, per reciclar...).

Quantitats:

Depenent de l'espai i les persones que vulgueu realitzar el llançament, podeu calcular una mitjana de deu boles o discos per persona. Les quantitats en proporció per fer la barreja són:

— 4 gots d'argila.

— 1 got de matèria orgànica (substrat de jardineria o compost).

— 1 got de barreja de llavors (en funció de la mesura).

Pràctica:

1. Realitzem la barreja dins d'una tina o palangana, utilitzant l'argila, la matèria orgànica i la barreja de llavors.
2. Anem afegint-hi aigua per formar una massa argilosa o fang.
3. Una vegada tenim la massa, procedim a fragmentar-la en trossos, que poden ser de diverses mesures i formes. El format més clàssic són les

boletes més o menys rodones, d'una grandària de 2-3 cm de diàmetre. Per elaborar-les, es realitzarà un cilindre amb la massa d'un diàmetre d'uns 4 cm i es tallarà amb una espàtula en fragments. Aquests s'han d'arrodonir amb les dues mans, o amb la mà sobre la taula, fins aconseguir una forma esfèrica i compacta. Una altra manera que ha tingut gran difusió és la creació de discs. Així doncs, es repeteix el procediment anterior, però sense arrodonir, formant discs plans (es pot utilitzar un got petit) que són divertits de llançar.

4. Les boles, o els discs, es guardaran separades perquè s'assequen durant un parell de dies. Es poden posar en una safata de qualsevol producte alimentari o de fer gel.

Per aconseguir una massa perfecta, les mesures són les següents:

- 40 unitats de volum de terra
- 10 unitats de el mateix volum de material orgànic com humus de cuc o fem.
- 1 unitat de barreja de les llavors que desitgem. És convenient afegir varietat de llavors en una mateixa bola, ja que les espècies es complementen per a un millor desenvolupament. Per exemple, les herbàcies germinen primer i es converteixen en compost perquè arbres i arbustos germinin amb èxit.
- un grapat de repel·lents naturals. Són molt eficaços la farigola o el pebre.

Si compres en botiga tots els ingredients, les mesures són les següents:

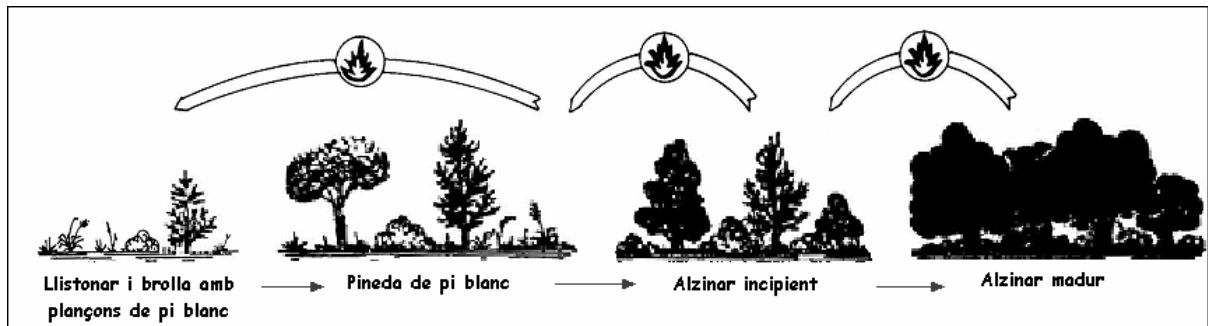
- Per cada 5 kg d'argila vermella en pols.
- 3 litres de substrat per a plantes.
- 1 litre d'humus de cuc.
- 250 grams de llavors.

Per humitejar tot l'anterior, veus afegint l'aigua a poc a poc. Després deixa que s'assequin a l'ombra i guarda-les en un lloc fresc i sec fins que les facis servir. Recorda que depenent de la mida de les llavors, les boles d'argila seran més grans o més petites, ja que ha d'haver espai entre llavor i llavor.

La millor època per realitzar-les a l'estiu, ja que l'argila seca més ràpid. Per llançar-les a la terra, espera a la tardor o hivern, abans de les pluges. Aquesta tècnica va ser inventada per reforestar grans terrenys, enfront d'altres mètodes amb escasses possibilitats d'èxit. Es tracta d'un mètode molt senzill i que segur que ofereix bons resultats també en el teu jardí.

Ara només falta seleccionar el lloc i llançar les nendo dango amb l'esperança d'ajudar a millorar el nostre entorn.

La successió vegetal

Els prats secs: el llistonar i el fenassar

Llistonars i fenassars són prats dominats per gramínies perennes de fulles dures i sovint cargolades que, fora del període de verdor primaveral, tenen un aspecte més o menys grogós que fa que siguin força diferents de les gespes verdes que acostumem a associar al terme prat. El llistonar és el prat sec per excel·lència, capaç d'entapissar indrets assolellats de sòl poc profund; en canvi el fenassar és el més humit (o el menys sec) dels prats secs. Té el seu òptim als fons de vall amb sòls profunds i, si el temps hi acompanya, pot conservar la verdor durant la major part de l'any. Ambdós tenen en comú el requeriment de sòls relativament rics en nutrients minerals i, per tant, no ocupen mai àrees erosionades de fort pendent on la brolla de romaní, tot i que esclarissada, és capaç de prosperar.

Agram
Elymus pungens
subsp. campestris (= *Agropyron campestre*)
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Agram d'aigua o serreig d'arròs
Paspalum dilatatum
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Albellatge fasciculat
Dichanthium ischaemum
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

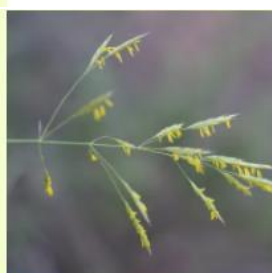
Àvenula pratense
Avenula pratensis
ssp. iberica
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Blat bojal o pisana
Triticum turgidum
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Blat comú
Triticum aestivum
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Bromus erectus
Bromus erectus
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Bromus rorenc
Bromus rubens
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Civada
Avena sativa
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Cua de guilla
Bromus hordeaceus
 (= *B. mollis*)
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Cua de rata
Phleum phleoides
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Dàtil
Dactylis glomerata
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Eleusine indica
Eleusine indica
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Fenàs
Brachypodium phoenicoides
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Fenàs

Gram
Cynodon dactylon
 Monocotiledònies »
 Poàcies (= Gramínies)

Herba rodona
Koeleria vallesiana
(= *K.setacea*)
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Llistó
Brachypodium retusum
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Margall bord
Hordeum murinum
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Margall dret
Lolium rigidum
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Mèlica ciliada
Melica ciliata
ssp.magnolii
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Mill boscà
Oryzopsis paradoxa
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Ordi
Hordeum vulgare
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Parapholis incurva
Parapholis incurva
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Pelaguer junci, llambra
Stipa offneri
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Pelaguer plumós, pelagot
Stipa pennata
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Pelosa
Polypogon monspeliensis
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

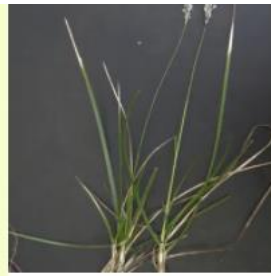
Poa anual, pelosa
Poa annua subsp. annua
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Serreig verd,
panissola verda
Setaria viridis
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Serrell de muntanya,
mèlica ciliada
Melica ciliata
ssp.ciliata (= *M.nebrodensis*)
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Seslèria
Sesleria coerulea
ssp.coerulea
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Traiguera, blat de
perdiu, blat bord
Aegilops geniculata
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Poa bulbosa
Poa bulbosa
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Poa de prat
Poa pratensis
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Pota de gall,
panissola
Echinochloa crus-
galli
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Raigràs italià
Lolium multiflorum
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Catapodi, escleropoa
Desmazeria rigida (= *Scleropoa rigida*, *Catapodium rigidum*, *Poa rigida*)
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Ussona
Festuca gautieri (= *F.scoparia*)
Monocotiledònies »
Poàcies (= Gramínies)

Les brolles:

La brolla és una formació vegetal que pot recobrir la major part del sòl però deixa passar molta claror. Està constituïda per arbusts, mates i herbes amb una alçada aproximada de 0,5 a 2 metres. La brolla és típica de la regió mediterrània, i és un tipus de vegetació altament inflamable. S'ha estès molt darrerament, forma una etapa de successió vegetal un cop s'han destruït els boscos. Es pot formar

sobre terres calcàries (bruc d'hivern, romaní, carrasca) o silícies (bruc boal i estepes).

La brolla de romaní a vegades no arriba a cobrir completament el sòl dels llocs més pobres on creix. A les brolles del Bages, el pi blanc, a vegades acompanyat del pi pinyer, sovint forma un estrat arbori més o menys esclarissat.

Romaní

Rosmarinus officinalis

El romaní (*Rosmarinus officinalis*) és l'arbust omnipresent de les brolles sobre sòl calcari. Les fulles linears, revolutes, d'un blanc tomentós al revers i plenes d'essències li eviten l'excés de transpiració. Pot tenir flors en qualsevol època de l'any.

Bruc d'hivern

Erica multiflora

El bruc d'hivern (*Erica multiflora*) floreix a la tardor i a començament d'hivern, a destemps de la resta de plantes de la brolla. A diferència de la resta de [brucs](#), que són propis de sòls silicis o descalcificats, el bruc d'hivern va associat als sòls calcaris.

Esteperola, romaní mascle

Cistus clusii

L'esteperola o romaní mascle (*Cistus clusii*) és una mata de les brolles sobre sòl calcari que, en estat vegetatiu, fàcilment es podria confondre amb l'omnipresent romaní. Les seves fulles són linears i revolutes, oposades, morfològicament semblants a les del [romaní](#) però d'olor resinosa, poc agradable. En canvi les flors i els fruits són ben diferents. Les flors, molt aparents i de simetria radiada, neixen suportades per peduncles llargs, agrupades al capdamunt de les tiges. Consten de 3 sèpals, 5 pètals blancs d'aproximadament 1 cm cadascun i nombrosos estams grocs. El fruit és una càpsula que es manté seca i mig oberta, alliberant les nombroses llavors petites durant mesos.

L'esteperola, a diferència de la majoria de les [estepes](#) (gèn. *Cistus*) prefereix els sòls calcaris. Tolera bé la sequedat i la calor. A la comarca de Bages, on té un límit nord de distribució, és freqüent al quadrant sud-oest d'on enllaça amb les poblacions abundoses de l'interior i el sud de Catalunya.

Botja d'escombres

Dorycnium pentaphyllum subsp. pentaphyllum

La botja o botja d'escombres (*Dorycnium pentaphyllum subsp. pentaphyllum*) és una mata que no sol passar del mig metre d'alçada, de port arrodonit, llenyosa només a la base i de color verd grisenc discret quan no està florida. Pertany a la família papilionàcies. Es reconeix bé per les fulles que aparenten estar agrupades en fascicles de 5 en 5, d'aquí l'adjectiu específic *pentaphyllum*. En realitat es tracta d'una sola fulla sèssil composta de 5 foliols al seu torn també sèssils, és a dir, sense peciòlul. Cadascun d'aquests 5 foliols és ben petit, d'uns 5 mm de longitud, quasi lineal però amb tendència a ser la punta més ampla que no pas la base.

A partir de maig, la botja floreix amb nombrosos glomèruls de flors papilionades blanques i menudes, portats per peduncles sensiblement més llargs que les fulles a l'axilla de les quals arrenquen.

La botja és una planta que pot fer-se molt abundant en prats, brolles i indrets de sòl pobre. Al tractar-se d'una papilionàcia, la botja, mitjançant els nòduls de les seves arrels que hostatgen bacteris fixadors de nitrogen atmosfèric, contribueix a fertilitzar sòls faltats de nutrients.

Timó

Thymus vulgaris

El timó o farigola (*Thymus vulgaris*) és la més popular entre les mates a Catalunya, gràcies a la seva extensa distribució i abundància, i a les seves virtuts medicinals i aromàtiques com d'altres plantes de la família Labiades. Poc exigent, creix en tota mena de terrenys assolellats, des de ran de mar fins a les timonedes de les planes eixutes de Lleida i als roquissars muntanyencs, amb preferència pels terrenys calcaris.

Foixarda

Globularia alypum

La foixarda (*Globularia alypum*) creix a les brolles assolellades, ni que sigui damunt de sòls empobrits o eixaragallats per l'erosió. Floreix ben aviat, a finals d'hivern, en capitols elegants

Argelaga

Genista scorpius

L'argelaga (*Genista scorpius*) fora del temps de florida es fa antipàtica de tan punxosa com és, perquè les seves nombroses branquetes acaben en espines, però, a la primavera, canvia completament de fesomia en cobrir-se de flors oloroses, d'un groc radiant.

Bufalaga tintòria

Thymelaea tinctoria

La bufalaga tintòria (*Thymelaea tinctoria*) és una mata que acompanya el [romani](#) a les brolles més seques, de tendència continental. Les seves petites fulles crasses denoten l'adaptació a l'eixut. La bufalaga tintòria té una vistosa floració primerenca. Al mes de març, s'omple d'unes flors ben particulars que no tenen calze, sinó només una corolla de color groc viu o verdós, de forma acampanada i acabada en quatre lòbuls, d'on just despunten alternativament els quatre estams d'anteres ataronjades -com a les fotos- o l'estigma, ja que és una espècie de tendència dioica.

Pinzell

Staezelina dubia

El pinzell (*Staezelina dubia*) és una mata de la família compostes, de fins a dos pams d'alçada, amb les tiges grises i les fulles estretes, de marge irregularment dentat, de color verd o rogenc a l'anvers amb un nervi central ample, clar i contrastat, i uniformement blanquinós pel recobriment tomentós al revers. Pel seu to general grisenc, el pinzell passa desapercebut durant gairebé tot l'any, fins que al florir al mes juny, quasi en solitari als terrenys secs, té les seves setmanes de glòria. Fa uns capítols estrets i elegants, com pinzells enlairats, amb diverses sèries de bràctees de vores purpúries i flors també purpúries.

El pinzell és una planta de distribució mediterrània occidental, que viu preferentment a les brolles de romaní.

Sempreviva

Helichrysum stoechas

La sempreviva borda (*Helichrysum stoechas*) és una mata de port discret d'un o dos pams d'alçada, de color grisenc i fulles linears que pertany a la família compostes. A l'estiu, la sempreviva borda floreix en una colla de capitols menuts i esfèrics, de només 5 mm de diàmetre, agrupats al capdamunt de les tiges. Aquests capitols destaquen per les bràctees daurades que protegeixen les flors grogues, petites i tubuloses, i per la seva persistència.

La sempreviva borda viu a les brolles, als terrenys secs o pedregosos.

Espígol comú, barballó

Lavandula latifolia

L'espígol comú, espígol mascle o barballó (*Lavandula latifolia*) és una mata de la família labiades que fa bona olor d'espígol o lavanda, però ni de bon tros tan intensa i agradable com la de l'espígol ver (*Lavandula angustifolia*), amb el qual s'assembla força i arriba a hibridar-se.

Les tiges de la base són llenyoses i rabassudes, amb l'aire de tronc vell i plenes de fulles, mentre que les superiors són verdes i esveltes, de secció quadrangular, poc ramificades i pràcticament afil·les. Les fulles són allargades i el·líptiques, d'uns 30-60 x 5-8 mm, més amples a la meitat apical, amb la punta roma i atenuades vers un pecíol inexistent, grisenques i aromàtiques. Tenen disposició oposada. A la base de la tija solen quedar algunes fulles seques, mentre que les gràcils tiges florals solen portar només un o dos parells de fulles menors i més verdes. Les flors s'agrupen en verticil·lastres densos, els més baixos espaiats, els de dalt en una inflorescència contínua. Aquestes flors neixen de bràctees estretes i amb un peduncle curtíssim, tenen un calze tubular acabat en 5 dents matisades de violeta i una corolla també en tub estret i completament violeta acabat en 5 lòbuls menors, posats dos amunt i 3 avall. L'espígol comú floreix als mesos d'agost i setembre, com la *saiolida* (*Satureia montana*).

Sajolida

Satureja montana

La sajolida o sajolida de bosc (*Satureja montana*) és una mata de base llenyosa, molt freqüent al Bages i al Berguedà, on viu en indrets il·luminats, sobretot a les joncades i als ambients rocosos.

Té unes fulles petites, estretament lanceolades i voltades de cils, rígides i agudes, disposades per parelles oposades. Les seves flors blanques no apareixeran fins a finals d'estiu.

La sajolida és una de les plantes remeieres i aromàtiques més populars al Bages. A la cuina, actualment la sajolida s'utilitza sobretot per adobar les olives i per aromatitzar les carns, amb resultats excel·lents. Les seves virtuts, igual com les d'altres plantes aromàtiques que, com la sajolida, pertanyen a la família de les labiades (romaní, timó, ...), provenen de les essències emmagatzemades a les fulles.

Botja groga

Bupleurum frutescens ssp. frutescens

La botja groga (*Bupleurum frutescens ssp. frutescens*) és una mata que pertany a la família umbellíferes i al mateix gènere que el matabou (*B. fruticosum*) de les màquies i els alzinars degradats, l'orella de llebre (*B. rigidum*) dels fenassars o *B. angulosum* de les roques calcàries. Té fulles llargues i estretes, sense peciol, sovint corbades en falç. Tota la planta és glabra. A finals d'estiu floreix en umbel·les petites, disposades en panícula a la part alta de les tiges noves, portant cadascuna unes poques flors grogues. La botja groga és pròpia de brolles assolellades i terrenys càlids.

Bupleurum frutescens és una planta de distribució ibero-magribina que comprèn dues subespècies ben diferenciades. *B. frutescens ssp. frutescens* és endèmic de la meitat oriental de la península Ibèrica, manca a les illes Balears, mentre que *B. frutescens ssp. spinosum* (= *B. spinosum*), de port pulvinular i umbel·les rígides, es distribueix pel nord d'Àfrica i les serres bètiques peninsulars.

Coronilla mínima

Coronilla minima ssp. lotoides

La coronilla mínima (*Coronilla minima ssp. lotoides*) és una mata de fins a mig metre d'alçada, de base llenyosa, que pertany a la família papilionàcies. Les fulles són compostes imparipinnades, amb 2-4 parells de folíols obovats de 0,5-1,0 cm, més el terminal. Aquestes fulles perennes destaquen pel seu matís verd blavís, glauc, i la consistència gruixuda. Les flors són d'un groc nítid. Surten al capdamunt d'un peduncle que porta una mena d'unmbella amb 5-15 flors. El fruit és un llegum llarg i penjant que en comptes d'obrir-se per les valves es trenca a trossos.

La coronilla mínima viu a les brolles, en terrenys assolellats de sòl pobre. A alguns llocs, la coronilla mínima ha proliferat després d'un incendi. A diferència de la majoria de plantes papilionàcies, la coronilla mínima no és bona per a la pastura.

Una altra espècie del mateix gènere, la coronilla boscana (*C. emerus*) és un arbust caducifoli de les rouredes i els alzinars a més altitud.

Gavó menut

Ononis minutissima

El gavó menut (*Ononis minutissima*) és una mata petita, poc llenyosa, característica de brolles i àrees rocoses en terrenys calcaris, que fàcilment pot passar desapercebuda per la seva florida normalment tardana, a finals d'estiu. Té unes fulles compostes trifoliolades, com les de la resta de gavons (*Ononis fruticosa*, *O. tridentata*), però de foliols petits, de limbe més o menys arrodonit i amb el marge dentat. El gavó menut creix en ambients secs i assolellats, on mostra una certa vocació rupícola. [fotos Jordi Badia]

Sanguinària

Lithospermum fruticosum

La sanguinària (*Lithospermum fruticosum*) és un arbust de fins a un metre d'alçada que es considera característic de les brolles de romani més septentrionals. La sanguinària al Bages es troba amb preferència sobre el substrat d'origen continental i color rogenc.

Les fulles són linears, sèssils i revolutes, similars a les d'un romani però molt més curtes i cobertes de pèls aspres. Destaca en temps de florida primaveral per les seves flors de corolla simpètala, oberta en cinc lòbuls, que canvien la seva tonalitat des d'un color purpuri inicial fins a un blau viu final.

Les infusions de fulles i flors de la sanguinària, o sanguinària blava o herba de les set sagnies, s'havien administrat als malalts per fer-los baixar la febre i pel que s'havia anomenat "rebaixar la sang", tal com en les sagnies practicades amb sangoneres. Molt probablement sota la influència de la fantasiosa teoria del signe, la medicina tradicional va lligar la màgia del canvi espontani del color de sang de les flors d'aquesta mata amb propietats sobre la sang humana.

Gatosa

Ulex parviflorus

La gatosa (*Ulex parviflorus*) és un arbust genistoide completament erigit d'espines, semblant a l'argelaga (*Genista scorpius*), però encara més punxós. Les espines de la gatosa són densíssimes, llargues d'uns 2 cm, sovint una mica arquejades i una part d'elles ramificades en diverses puntes. Les espines cobreixen tota la planta fins a la base del tronc, on el exemplars més vells canvien el color verd clar general per un marró grisenc, sec. La cuirassa d'espines fa de la gatosa un arbust inexpugnable, inabastable. Les fulles petites i simples es desprenen aviat, de manera que tiges i espines són les principals encarregades de la fotosíntesi. La gatosa floreix a ple hivern; llavors canvia l'aspecte vulnerant de les espines pel groc lluminós de les nombroses flors papilionades. El to de color de les flors de la gatosa és un groc llimona, més clar que el groc ataronjat de les flors de l'argelaga.

La gatosa és una planta termòfila, mediterrània, característica de brolles i que pot esdevenir dominant en llocs on la recurrència del foc o la intensitat de pastura han estat altes. La gatosa penetra al Bages només pels límits comarcals sud i sud-est, els territoris menys exposats a les fredorades.